

„Éhe a Szépnek...” – nagyváradai művészsorsok a két világháború között

Időszaki kiállítás

2011. március 10 - 2011. június 26.

Egy város – Nagyvárad - , annak élete, művészei, közönsége. Nem mellékesen egy város, ahol jelentős nagyságú zsidó közösség élt, és ahol – Budapest után – a harmadik legnagyobb gettó volt 1944-ben.

A Holokauszt Emlékközpont kiállításán több mint száz műtárgy (festmények, grafikák, szobrok, érmek, fotók, képeslapok, könyvek, dokumentumok) emlékeztetnek arra, hogy mit hoztak létre e város (zsidó) művészei a holokauszt előtt. Segítségükkel kíséreljük meg felidézni azt a világot, amelyről Dutka Ákos írta: „Mindenki imádta, és mindenki magáénak vallotta, úr, polgár és proletár.”

Egy város, amelynek közönsége szerette és értette a művészetet, áldozott művészeinek támogatására. Ahol volt olyan kiállítás, amely csak órákig tartott, mivel az ott bemutatott képek ennyi idő alatt mind elkeltek. Ahol – ezért is – a holokauszt okozta veszteségek még szembetűnőbbek.

Itt jött létre A Holnap, a Nyugat ellensúlyaként. Alapítói között Ady, Juhász Gyula, Dutka Ákos mellett egy nő is, a festő, költő, fényképész Miklós Jutka. A város művészei - miután utaztak - iskolákat alapítottak, s a legjobb műhelyekben és mestereknél képezték magukat. Ezek közül a művészek közül tárja néhányuk sorsát a közönség elé a kiállítás. Nem az életművük bemutatásával – erre nem is vállalkozhatna itt és most -, hanem olyan válogatással, amely egyrészt felvillantja legfontosabb törekvéseiket, ugyanakkor különleges, izgalmas műveket gyűjt össze.

Mindegyikőjük életének színtere Nagyvárad volt – akár időlegesen, vagy végérvényesen. A férfiszabó-mesterlevéllel a rajzolás felé forduló Leon Alex 1927-ben litográfiával kezdett foglalkozni, majd a Sonnenfeld és Társa Grafikai Intézet megbízásából reklámgrafikákat is készített. Nagybánya, Prága, majd Párizs jelzik a képzés és megmutatkozás állomásait, kiállítások Temesváron, Aradon, Kolozsváron és Nagyváradon. A munkaszolgálat és a máig bizonytalan dátumú értelmetlen és kegyetlen halál zárta le az életművet, amelynek gazdagsága, sokszínűsége felfedezésre vár.

Ahogy a Nagyvárad emlékkönyv 1937-es sorai megfogalmazzák, Leon Alexben „...forradalmi erők feszülnek, a világ sok fájó sebére keres orvoslást, az álmok édes gyógyszereit keveri, amelyekben mégis ott van a méreg, amely a mai korban él.”

Tibor Ernőé hagyományosabb festői életút - a budapesti Mintarajziskola, a párizsi Julian Akadémia után 1909-ben mutatkozott be műveivel Nagyváradon, de a következő évben már Budapesten volt gyűjteményes kiállítása. A Holnap Társaság tagja lett. A húszas években Nagyvárányán dolgozott, egy ideig Franciaországban és Olaszországban is. Nagyváradon letelepedve festőiskolát működtetett. „Tibor Ernő Várad festője volt, évtizedeken át gazdagon áradó művészete e város és vidékének sajátos szellemiségéből, etnikumából a legtöbbet szívott magába...” – írta róla monográfiusa, Bölöni Sándor.

1944 nyarán gettóba kényszerült, Auschwitzba, majd Dachaubába vitték, kilenc nappal a láger felszabadítása előtt halt meg.

Hasonló pályát futott be Barát Móric, akit hatvannégy évesen, 1944 nyarán deportálták Auschwitzba, ahol azonnal a gázkamrába irányították.

A Mund Hugó-Dömötör Gizella házaspár a tragikus véget elkerülendő a menekülést választotta: miután 1920 és 1924 között a váradi püspök vendégszeretettel élvezték, majd egy időre Nagybányára költöztek, az emigráció mellett döntöttek, s 1931-ben Argentínában telepedtek le.

Kara (Krón) Mihály Budapesten és Firenzében végezte művészeti tanulmányait. A Tanácsköztársaság bukása után került Nagyváradra, ahol köztéri szobormegrendeléseket kapott. A szobrászat minden műfaja foglalkoztatta, a monumentális szobrok mellett készített domborműveket, érmekeket. Grafikai munkássága is jelentős – rajzai, litográfiai maradtak fenn. 1829-ben jelent meg albumban tíz könyvatos rajza. 1925-ben rendeztek alkotásaiból gyűjteményes kiállítást. Az 1930-as évek közepén Jugoszláviába ment, és Mestrovic környezetében dolgozott, majd innen Palesztinába vándorolt ki.

Váradnak a művészetek iránti fogékonysága nem kis mértékben köszönhető nagyszámú és módos zsidó polgárainak, akik vásárlói, vagy akár megrendelői voltak a műveknek. A város központjában fölépült neológ Cion-templom emblematicusan mutatja a zsidóságnak a polgárosodásban játszott meghatározó szerepét.

A kiállításon bemutatott különleges művészeti művek mind Nagyváradhoz kötődnek. Egy városhoz, amely Budapesttől keletre, az erdélyi végekig, minden korban nyitott volt a korszerű eszmék befogadására. Ahhoz a városhoz, amely a Kolozsvári testvérek 14. századi királyszobraival ékeskedhetett, s olyan könyvtárral büszkélkedett, mint Vitéz János püspöké. Olyan reneszánsz szellemmel, mint Janus Pannonius, majd olyan képtárral bírt – az Ipolyi-gyűjteménnyel –, amelynek jelentős része ma az esztergomi Keresztény Múzeumot, illetve a Szépművészeti Múzeumot gazdagítja, de Váradon rekedt maradéka is kiváló értékeket mutat föl.

Juhász Gyula írta a városról: „Várad, kinek nem látni mását:/ Ily vígat, újat és erőset.”

Külön köszönet a kiállításhoz kölcsönző magángyűjtőknek és intézményeknek, ennek az együttműködésnek, amelynek eredménye látható a Holokauszt Emlékközpontban.

A kiállítás kurátora

Basics Beatrix művészettörténész

A kiállítás a Száműzött művészet programsorozat része.

Partnerek: Magyar Zsidó Levéltár, Petőfi Irodalmi Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria, Magyar Zsidó Múzeum, Román Kulturális Intézet, Nagyváradi Zsidó Hitközség

Támogatók: Nemzeti Kulturális Alap, NEFMI, GKI Gazdaságkutató Zrt., MissionArt Galéria, netGaleria.ro, Murádin Jenő, Hajdú László, Váradi László

Médiapartnerek: Műértő, MúzeumCafé, Kikötőonline.hu, Magyar Múzeumok Online, Port.hu, Funzine, Színes RTV, Reggeli Újság, Bihari Napló, Erdély Online (Nagyvárad)

A kiállítást kísérő programok:

Szubjektív tárlatvezetések

Hangulat, gondolat, élmény, a tárlat képeinek lenyomata. Vállaltan szubjektív nézőpontú tárlatvezetés:

Murádin Jenő művészettörténésszel,

Kőrössi P. József íróval és

Batta András zenetörténésszel a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen rektorával.

Váradai festőiskolák

Ingyenes művészeti foglalkozások iskolai csoportoknak

A résztvevők színek, technikák, formák, téma, hangulat tekintetében vizsgálják az alkotásokat, követik a művészek életének színtereit, s mindeközben átélik, értelmezik és újraalkotják a festményeket.

Határtalan költészet

Vendégünk a Várad című irodalmi folyóirat. A beszélgetésen Nyugatosok és Holnaposok, váradai kortárs írók versei, írásai is elhangzanak. A beszélgetést követően pedig bárki szabadon elmondhatja, felolvashatja az érdeklődők előtt kedvenc költőjének Váradhoz kötődő verseit.

További információ, sajtófotók:

Török Zsuzsanna

kommunikációs vezető

torok.zsuzsa@hdke.hu

Tel: 455-3318